

29. a) <i>Knjižničar je izdao knjige.</i>	sem. značenje 1
b) <i>Knjižničar je izdavao knjige.</i>	konkretno
30. a) <i>Izdao je sve u vlastitoj nakladi.</i>	sem. značenje 2
b) <i>Izdavao je sve u vlastitoj nakladi.</i>	apstraktno
31. a) <i>Izdali su svoj narod.</i>	postsem. znač.
b) <i>Izdavali su svoj narod.</i>	

Glagoli *pretvoriti (se)* i *pretvarati (se)* imaju prilično zamršenu gramatičku strukturu, ali ne u odnosu prema pojavama *prijelaznosti* i *refleksivnosti* te izražavaju radnje u konkretnom i apstraktnom smislu. Do svojevrstne zamršenosti dolazi tek na razini postsemantičkog obilježja – tako smo ga uvjetno nazivali – a tada se ukida i aspekatska razlika, jer više nema nikakve suprotnosti.

3.0 Na kraju možemo zaključiti da još mnogo toga stoji na putu rješavanja takvih pojava u jeziku. Po svemu sudeći, zasada još nije jasno kako se ponašaju glagoli koji označuju *psihološke* procese, nisu jasne njihove aspekatske mogućnosti i ono što stoji u vezi s razinom semantičkog i postsemantičkog značenja, a u toj domeni treba postaviti čvrsta razgraničenja.

Odgovarajući testovi, namijenjeni ispitivanju tako složene jezične materije mogli bi unijeti više svjetla i u odnose sintaktičke i semantičke komponente o čijem se jedinstvu sve više govori na djelu. Danas bi u lingvističkim razmišljanjima trebalo jezičnim podacima sve više tražiti ulogu i mjesto u lingvističkom sustavu.

O ORIJENTALNIM RIJEČIMA U NAŠEM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Ahmet Kasumović

Znatan je broj orijentalnih riječi u našem književnom jeziku. Svima njima budućnost nije podjednako naklonjena. Do sada je zapaženo da se jedne izostavljaju i potpuno gube, a druge su odomaćene i njihova frekvencija raste.

Velik je broj onih orijentalnih riječi koje se danas mogu samo još katkada čuti u razgovornom jeziku, npr.

anterija (ar., haljina); *čehra* (pers., lice); *ćeder* (ar., briga); *dalgin* (tur. zamišljen); *džerida* (ar., novina); *doz* (tur., oko); *eskija* (tur., starudija); *gaila* (ar., nevolja); *jangin* (tur., boem); *lendohan* (pers., lijenčina); *sakaluk* (tur., ogrlica); *ugur* (tur., sreća) . . .

Raspad Otomanske imperije 1912-1913. g. značio je i slabljenje utjecaja orijentalnih društvenih oblika života pa i jezika. Mnoge riječi vezane za pravo,

finansije, vojsku itd. izlaze iz upotrebe i zaboravljaju se, a forsiraju se izvjesne slavenske ili internacionalne riječi.¹

Turski jezik, arapski i persijski nikada nije, i pored višegodišnjeg robovanja, postao opšte komunikativno sredstvo u našim krajevima. Narod nije govorio tim jezicima nešto što nije znao, a mogao je ne govoriti i iz određenog otpora.²

Različita značenja jedne riječi ili izraza ubrzala su gubljenje (*ćahija: kolač, vrsta hljeba, oblik, slatka pita* itd.). Postojanje čitavog mozaika jezičkih realizacija na hrvatskosrpskom govornom području, kao i drugi razlozi usloveli su da se ove riječi samo katkada mogu čuti u razgovornom jeziku.

Veći broj njih se zamjenjuje hrvatskosrpskim književnim ili narodnim riječima. Njihova zamjena sve je prisutnija, bilo da se radi o pravim tuđicama u užem smislu ili običnim posuđenicama.³ Narodna i književna riječ sve je bogatija, te je i proces zamjenjivanja i potiskivanja sve prisutniji; a razgovorni jezik, svakako, oličenje je govorne situacije pa i književnih djela.

Politički, nacionalni, kulturni i naučni razlozi traže adekvatan izraz u jeziku određene društvene sredine, što se vidno odražava i u našem književnom jeziku u odnosu na orijetalizme i njihovu zamjenu našim riječima. Sve je izraženija, i uvijek je bila, velika potreba za prisustvom realnog jezika realnog društva.⁴

Oslabio je kulturno-naučni interes vezan za apstraktnu egzotiku Orijenta, kao što su i rijetka nastojanja da se iz te široke kulturne i naučne baštine nešto sačuva i održi (sa mnogim usporedbama – prilično je mali broj arabista, turkologa, farisista, islamista).⁵

Orijentalni jezici se u mnogome razlikuju od našeg jezika, te i nije čudno što se za mnoge takve riječi traži i upotrebljava naša. U fonetskom sistemu ne postoje nikakvi bitniji elementi turskog i arapskog jezika niti u morfologiji, a još manje u sintaksi. Sve što smo preuzeli iz turskog jezika jesu formanti za tvorbu (-džija, -ana, -luk . . .) i veliki broj leksičkih posuđenica potpuno prilagođenih fonetskom sistemu našeg jezika.⁶

Turski vokal je redovito kratak (osim u rijetkim slučajevima), turski jezik je zasićen pored persijskih riječi, arabizmima i iranizmima; to je aglutinativan jezik – naš je fleksivan. Zato naš jezik prihvata strane riječi polazeći prvenstveno od zakonitosti vlastitog fonetskog sistema.⁷

¹ B. Koneski, *Istorija makedonskog jezika*, Prosveta, Beograd, 1966, str. 187.

² A. Peco, *Proučavanje b-h govora*, Institut za jezik i književnost, Sarajevo, 1974, str. 51.

³ B. Finka, *Jezik*, XX, str. 101.

⁴ B. Finka, *Jezik*, X, str. 59.

⁵ S. Grozdanović, *Odjek*, Sarajevo, 1973, br. 13, str. 11.

⁶ J. Smailović, *isto*, br. 2, str. 4.

⁷ J. Šamić, *Odjek*, Sarajevo, 1975, br. 2, str. 26.

Međutim, nekada su razlozi što se neka riječ orijentalnog porijekla zamjenjuje našom formalno jezične vrijednosti. Zbog toga se i javlja potreba da se poslužimo samo i baš orijentalnim riječima. To znači da je frekvencija nekih orijentalnih riječi pojačana. To su oni izrazi i one riječi što su se dovoljno prilagodile našem jeziku i za što mi nemamo dobrih zamjena. U današnjoj govornoj situaciji mnoge su se orijentalne riječi prilagodile našem jeziku i zauzele svoje mjesto s različitom upotrebom, npr:

čizma (tur., čizma); *jorgovan* (pers., jorgovan); *limun* (pers., limun); *rakija* (ar. rakija); *tov* (pers., hranjenje); *višnja* (pers., višnja); *zenit* (ar., zenit); *melez* (ar., mješanac); *dugme* (pers., puce); *galama* (tur., vika); *nana* (ar., metvica); *ortak* (tur., kompanjon); *šamar* (tur., pljuska) . . .

Navest ću nekoliko razloga zašto su se ove riječi tako dobro prilagodile i otkuda frekventna njihova upotreba. Mnoge od ovih riječi nisu u naš jezik ulazile kao »dublet«, kao drugi izrazi ili druga riječ pored naše narodne; nego su ušle zajedno sa predmetom kao njegova etiketa ili sa pojmom kao njegov znak.⁸

Širenje islamske civilizacije bilo je snažno i dalekosežno. Na tom ogromnom prostranstvu orijentalni jezici značili su sredstva za međunarodnu komunikaciju. U granicama tako velike imperije bili su i naši krajevi, te i nije čudno što su mnoge riječi opstale i uvrstile se u naš leksički fond, kada je to slučaj i sa drugim jezicima čija su područja manje vremena od naših bila islamizirana.

Dio orijentalnih riječi zadržavamo pod utjecajem narodnog jezika, pa i narodne književnosti. Nekima od njih ne možemo naći zamjenu u našem leksičkom fondu. Stoga je dosljednije zadržati orijentalnu riječ: *bubreg*, *šator*, *čizma*, *džep*, *šal*, *šećer* . . .

Dodajmo ovome i posredničku ulogu islama između antike i renesanse;⁹ izukrštanost riječi orijentalnog porijekla i naših riječi u našoj narodnoj književnosti; postojanje književnosti kakva je bila alhamijado u Bosni; običajni, vjerski i zanatski život . . ., pa ćemo jasnije i lakše konstatirati tako brojne orijentalizme u našem književnom jeziku.

Do početka našeg vijeka naučna orijentalistika njegovana je samo u zapadnoevropskim zemljama i Rusiji, koja se naročito isticala velikim naučnim doprinosima na području turkologije.¹⁰ Proučavanje orijentalnih jezika nije oslabilo ni između dva rata, što nam jasno pokazuje da je i tada funkcionalnoj vrijednosti orijentalnih riječi poklanjana znatna pažnja. Vjerovatno i zbog toga što se orijentalizam proširio na tri kontinenta, obuhvatio značajno svjetsko kulturno i naučno područje i bio činilac sa vrlo snažnim utjecajima.

⁸ A. Belić, *Oko našeg književnog jezika*, Beograd, 1951, str. 58.

⁹ M. Imamović, *Život*, Sarajevo, 1972, br. 1/2, str. 69.

¹⁰ A. Sućeska, *Odjek*, Sarajevo, godište 26, br. 11, str. 4.

Ni naši ljudi nisu ostali imuni na sve ono što im je Osmansko carstvo pružalo, pa ni na jezik. U novoj situaciji pokazali su mnoge odlike svoje vitalnosti, te tako carevini dali mnoge činovnike, državnike; a što je od posebne važnosti istakli su se i u raznim oblastima islamske kulture, obrazovanja, književnosti.¹¹ Stoga bi se široka upotreba orijentalnih riječi u našem jeziku mogla temeljiti je i dalekosežnije objašnjavati.

¹¹ H. Šabanović, Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima, Sarajevo, 1973, str. 14.

O S V R T I

BEBA I BE(J)BI

Sve učestalija upotreba ovoga »dječjeg« internacionalizma u novinama pokazuje zanimljiv primjer kako se samo povodjenjem za tuđom inačicom potiru značenjske razlike, i to na štetu domaćeg tepanja i domaćih riječi. Naša riječ *béba*, najčešće osjećajno obojena, dobiva značenje engleske *baby* koja je pretežno neutralna i znači (*malo*) *dijete, djetesce*.¹

Kako je gubitak stilske obilježenosti i ujednačivanje naše *bébē* s engleskom *baby* tek u početku, neobično se doimlju neki primjeri upotrebe *bébē* u tome smislu. Kad pročitamo u novinama da je »... zdravstveno stanje roditelje dobro, a beba, kako se samo može poželjati.« (Vjesnik, 25. 2. 1976, 1) ili »Ovih dana u Klinici za ženske bolesti i porode ... nisu uzbuđeni samo očevi tek rođenih beba.« (Vjesnik 7. 3. 1976, 6), onda tu možemo i prihvatiti *bébu*, i to kao osjećajno obojenu, iako je posrijedi obavijesni jezik od kojeg se očeku-

je stilska neutralnost. Ali kako da prihvatimo *bébu* u priopćenjima ove vrste: »Počelo sudenje odgovornima za smrt 15 beba« (Vjesnik, 24. 2. 1976, 16) ili »Dvadeset i šest mi je godina i očekujem behu od oženjena muškarca.« (Start, br. 188, 7. 4. 1976, 88)? Ovdje je već drugačije, i tu si postavljamo pitanje u kojem nam je smislu pružena obavijest? Hoćemo li i ovdje prihvatiti *bébu* s osjećajnom obojenošću i jače se razgnjeviti na »odgovorne za smrt« nego kad bi pisalo kako treba »15 nedonoščadi« ili ćemo pak jače biti na strani djevojke jer je posrijedi *béba*, a ne »(izvanbračno) dijete« i to još s »oženjenim« muškarcem? Piscima ovakvih obavijesti vrlo vjerojatno nije namjera da nas potiču i na takve emocije, ali im i vrlo vjerojatna namjera neutralizacije naše *bébē* ni ovdje nije uspjela. A mogli bismo postaviti i drugačije pitanje: u kojem će smislu primiti tu obavijest oni ljudi koje *béba* podsjeća u prvom redu na *lutku*?

Da je *béba* zahvatila sve živo, poučno je navesti i primjere njezine upotrebe u opisu mladunčadi i riblje mladi: »... nedavno je žirafa Helen donijela mladunče ... Kroz prozor sobe u kojoj su majka i beba izolirane i pod posebnom njegovom proviruje otac.«

¹ I u drugim prilikama ona je neutralna: *baby-farmer* (odgojitelj tuđe djece), *babyhood* (najranije djetinjstvo), *babyish* (djetinjast), *baby-sitter* (»čuvarica djece«), *baby talk* (tepanje) itd.